

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістра

з теми: **«Вибори до Державної Думи в українських губерніях Російської імперії у документах Державного архіву Хмельницької області»**

Виконала:

студентка групи Ist1-M22

спеціальності

014 Середня освіта (Історія)

Францішкевич Адріана Миколаївна

Керівник:

Глушковецький А.Л.

кандидат історичних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
РОЗДІЛ 2. ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПРО ВИБОРИ ДО ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	19
РОЗДІЛ 3. МАТЕРІАЛИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ДО ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ.....	36
РОЗДІЛ 4. ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО СКЛАД ВИБОРЩИКІВ І ДЕПУТАТІВ.....	69
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	91
ДОДАТКИ.....	107

ВСТУП

З часу відновлення Україною незалежності розпочався новий етап у розвитку історичної науки, який відзначається, передусім, посиленням уваги до проблем методології, історіографії та джерелознавства, що є важливими чинниками в процесі підвищення теоретичного рівня, ефективності та практичної значущості історичних досліджень.

Сьогодні спостерігається активізація інтересу вчених, політичних інститутів і громадськості до питань будівництва дієздатної влади на місцях. Виключаючи можливість механічного перенесення форм і методів конкретної практики з одних історичних умов в інші, слід визнати безперечну цінність накопиченого на початку ХХ ст. досвіду взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування та суспільства в побудові та регулюванні виборчих процесів.

Становлення російського парламентаризму на початку ХХ ст. активно досліджується сучасною вітчизняною та зарубіжною історичною наукою, яка отримала повну свободу наукового пошуку в рамках цієї проблематики, що було відсутнім в радянський період. Тим не менш, дослідження цілей, завдань, особливостей діяльності суб'єктів виборчого процесу в російській провінції, зокрема у Подільській та Волинській губерніях, як частини загальної виборчої системи на початку ХХ ст. зберігає свою значимість і актуальність.

В Україні на сьогодні актуальним є вивчення власної історії, розглянутої через призму участі українців у думському процесі. Заповнити прогалини у знаннях щодо участі населення у виборах до Державної Думи Російської імперії можливо за допомогою матеріалів Державного архіву Хмельницької області. У ньому зберігаються великі масиви документації, що віддзеркалюють виборчі процеси вищого представницького органу Російської імперії.

Мета роботи полягає у виявленні та з'ясуванні інформаційного потенціалу документів Державного архіву Хмельницької області, які містять повідомлення про вибори до Державної думи Російської імперії.

Виходячи із даної мети, у роботі передбачено виконання таких **завдань**:

- охарактеризувати за документами Хмельницького архіву законодавчі акти органів державної влади Російської імперії про вибори до Державної Думи;
- дослідити розпорядження органів державної влади Російської імперії щодо виборів у Подільській та Волинській губерніях, що містяться у фондах ДАХМО;
- висвітлити створення і функціонування комісій по виборам до Державної Думи на основі фондів Державного архіву Хмельницької області;
- за допомогою архівних матеріалів проаналізувати склад виборщиків та депутатів Думи усіх скликань.

Об'єктом дослідження виступають фонди Державного архіву Хмельницької області.

Предметом роботи є акумульована у архівних документах інформація про виборче законодавство, організацію виборів та склад депутатів і виборщиків від Подільської губернії.

Хронологічні межі роботи охоплюють період із серпня 1905 року по лютий 1917 року, тобто час підготовки та проведення виборів до Державної Думи усіх чотирьох скликань та весь період її функціонування.

Територіальними межами роботи є Подільська губернія в межах кордонів 1905-1917 рр. Однак, оскільки фонди Державного архіву Хмельницької області містять матеріали і стосовно деяких повітів Волинської губернії, котрі зараз перебувають у складі Хмельницької області, зокрема Заславського і Старокостянтинівського, то при з'ясуванні деяких аспектів законодавства та складу виборщиків і депутатів можливий вихід за вказані межі.

Методи дослідження. Робота спирається на методологічні засади, пов'язані з загальновизнаними принципами об'єктивності й історизму, логічності, всебічності й підходами багатовимірності, діалектики, системності, регіональності.

Для виявлення об'єктивності і репрезентативності архівних джерел використано джерелознавчий метод, який має за мету: 1) встановити

інформаційні можливості джерела (чи низки однорідних джерел) для отримання фактичних свідчень про суспільний розвиток (повнота, достовірність та новизна цих даних); 2) аргументовано оцінити значення джерела (чи низки однорідних джерел). При оцінці фактів і подій, описаних в джерелах, ми дотримувалися принципу історизму, використовуючи історико-оглядовий, аналітико-типологічний засоби висвітлення проблеми. Адже без аналізу та співставлення архівних матеріалів неможливо встановити динаміку розвитку історичних явищ, розкрити головне і другорядне, з'ясувати значущість досліджуваних подій.

Крім того, принцип історизму, який передбачає висвітлення минулого в його історичному контексті, з урахуванням тих змін, які відбувалися не лише з об'єктом дослідження, а й з усіма пов'язаними з ним процесами та явищами. Історичний підхід у вивченні виборчого процесу передбачає розгляд останнього не як самодостатнього явища чи такого, що розвивалося у відриві від інших подій, а як частини загальноісторичного процесу. У своєму дослідженні ми керувалися принципами об'єктивності, всебічності та багатовимірності, зорієнтованими на виявлення всіх існуючих зв'язків.

Діалектичний метод дозволив нам розглядати виборчі процеси до Державних Дум у постійному русі політичної боротьби, в еволюції виборчого законодавства, суперечностях організації виборів та діяльності депутатів.

При дослідженні еволюції виборчого законодавства, ходу виборчої кампанії, діяльності депутатів у парламенті застосовувався історико-генетичний метод.

Використані також такі конкретно-історичні методи, як порівняльно-історичний, історико-типологічний, проблемно-хронологічний, синхронічний, діахронічний. Крім загальноісторичних, для написання роботи застосовувалися міждисциплінарні методи та методи, запозичені з інших соціально-політичних і гуманітарних дисциплін: системно-структурний, класифікації, верифікації. Серед використаних математичних методів найвагомішими є дескриптивна статистика та вибірковий метод.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у ньому було вперше комплексно досліджено фонди Державного архіву Хмельницької області, які містять інформацію про вибори до Державної Думи Російської імперії.

Практичне значення. Одержані матеріали можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях і при вивченні історії в загальноосвітніх школах. Висновки, узагальнення та джерельні матеріали можуть бути цінними для створення спеціальних курсів, оглядів, навчально-методичних посібників, нарисів із історії Поділля та Волині, для підготовки фахівців-істориків, політологів. Крім того, опрацьований нами матеріал може стати у нагоді студентам історичних факультетів під час їхньої підготовки до практичних й семінарських занять із означеної проблематики.

Апробація результатів дослідження відбулася у доповіді на звітній науковій конференції студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2023 р. За матеріалами дослідження опубліковано статтю «Фонд 117 Державного архіву Хмельницької області як джерело вивчення виборів до Державної Думи».

Структура роботи визначається змістом проблеми, поставленою метою і завданням дослідження. Дипломна складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження можна зробити низку висновків. Документи і матеріали, що зберігаються у фондах Державного архіву Хмельницької області, вміщують цінну і змістовну інформацію про вибори до Державної Думи Російської імперії усіх чотирьох скликань.

Під час роботи в архіві нами було опрацьовано 21 фонд. Отримані матеріали у них можна поділити на такі категорії: законодавчі акти органів державної влади, протокольна документація, ділове листування, звітна документація тощо.

Відомості про виборче законодавство містяться у фондах: «Справа Рахнівського волосного правління Ушицького повіту» (ф. 71), «Подільське губернське у міських справах присутствіє» (ф. 117), «Кам'янецька повітова у справах про вибори комісія» (ф. 300), «Подільське губернське у земських і міських справах присутствіє» (ф. 409), «Старокостянтинівська повітова у справах про вибори до III Державної Думи комісія» (ф. 707). Крім того, у них зберігаються також інші важливі нормативні документи – інструкції щодо складання виборчих списків, розпорядження губернаторів щодо проведення виборів тощо.

Значно більша кількість фондів висвітлює питання власне організації та проведення виборів, як на губернському, так і на повітовому і волосному рівнях. До них належать такі: «Маківське волосне правління» (ф. 78), «Подільське губернське у міських справах присутствіє» (ф. 117), «Подільська губернська у справах про вибори до Державної Думи комісія» (ф. 273), «Ушицька повітова у справах про вибори до Державної Думи комісія» (ф. 274), «Подільське губернське в міських і земських справах присутствіє» (ф. 409) та ін. Серед матеріалів вказаних фондів є різні журнали засідань виборчих комісій, протоколи виборчих з'їздів, циркуляри, розпорядження, повідомлення, донесення тощо. Цінністю даних фондів є також те, що у них розміщено унікальні списки виборщиків.

За матеріалами Державного архіву Хмельницької області можна детально прослідкувати законодавчі акти щодо запровадження і діяльності Державних Дум. Так, копія маніфесту та Положення про вибори до Державної Думи від 6 серпня 1905 р. зберігається у «Справі Рахнівецького волосного правління Ушицького повіту» (ф. 71). Також тут зберігається копія Маніфесту «Про вдосконалення основ державного управління», який був виданий імператором Миколою II 17 жовтня 1905 р.

Указ від 11 грудня 1905 р. «Про зміни Положення про вибори в Державну Думу і виданих в доповнення до нього законів» зберігається у справі «Подільського губернського по міських справах присутствія» (ф. 117). Текст даного закону складається із 15 пунктів. Згідно з указом, виборці були розбиті на чотири курії: землевласників, міську, селянську та робітничу. За новим законодавством переваги у голосуванні мали поміщики. Такий же документ міститься і у «Справі Рахнівецького волосного правління Ушицького повіту» (ф. 71).

Фонди «Старокостянтинівська повітова у справах про вибори до III Державної Думи комісія» (ф. 707) та «Подільське губернське по земських і міських справах присутствіє» (ф. 409) зберігають «Інструкцію про порядок провадження виборів в Державну Думу» від 3 червня 1907 р. Характерною особливістю даного закону було те, що він значно урізав виборчі права незаможних верств населення Російської імперії та надав значних переваг представникам великого землеволодіння.

Також слід відзначити ряд інструкцій щодо виборів, котрі також є наявні серед фондів Державного архіву Хмельницької області: «Інструкція про порядок складання додаткових списків виборців...» від 17 грудня 1905 р. та «Інструкція Міністра внутрішніх справ про порядок проведення виборів за допомогою записок» від 24 лютого 1906 р. зберігаються у ф. 117, «Інструкція про порядок складення списків осіб, які мають право брати участь у виборах до Державної Думи» від 9 жовтня 1906 р. є у ф. 300 «Кам'янецька повітова у справах про вибори комісія».

Значна кількість фондів зберігає інформацію про організацію виборчого процесу. Це, зокрема, такі фонди: «Подільське губернське у міських справах присутствіє» (ф. 117), «Кам'янецький повітовий предводитель дворянства» (ф. 122), «Подільський губернський предводитель дворянства» (ф. 123), «Подільське губернське в міських і земських справах присутствіє» (ф. 409), «Подільська губернська у справах про вибори до IV Державної Думи комісія» (ф. 747), «Заславська повітова у справах про вибори комісія» (ф. 706), «Пристав 4-го Заславського повіту» (ф. 718) тощо.

Зазначені фонди містять журнали засідань виборчих комісій, які розкривають механізм прийняття останніми різноманітних рішень щодо організації виборчого процесу: призначення термінів виборчих з'їздів, формування виборчих списків, призначення голів та членів комісій на з'їзди виборців тощо.

Для проведення виборів до усіх чотирьох Державних Дум створювалися спеціальні комісії у справах виборів. Вони були створені у кожному повіті, а координувала їхню діяльність губернська комісія у справах виборів до Державної Думи, яка формувалася з високопоставлених відповідальних посадових осіб: голови окружного суду, який очолював комісію, керуючого казенною палатою, місцевого предводителя дворянства, голови губернської земської управи та ін.

У Державному архіві Хмельницької області є документальний комплекс, присвячений діяльності виборчих комісій: «Подільська губернська у справах про вибори до I Державної Думи комісія» (ф. 273), «Ушицька повітова у справах про вибори до Державної Думи комісія» (ф. 274), «Маківська волосна у справах про вибори в Державну Думу комісія» (ф. 276), «Кам'янець-Подільська повітова у справах про вибори до Державної Думи комісія» (ф. 300), «Летичівська повітова у справах про вибори комісія» (ф. 751) тощо.

Як видно із досліджених матеріалів, функціональними обов'язками комісій були: призначення та організація виборчих з'їздів, перевірка права на участь у виборах, розв'язання інших питань, що виникали у процесі підготовки та

проведення виборів. Окреме місце у діяльності комісій займали скарги виборців на не включення їх у виборчі списки, порушення виборчих прав, неправильності при проведенні виборів, тощо. Вкрай важливо, що у зазначених справах обов'язково містяться рішення виборчих комісій щодо кожного конкретного випадку.

За архівними джерелами можна дослідити склад виборщиків та депутатів до Державної Думи. Найбільш цінними фондами для дослідження поставленого питання є ф. 117 «Подільське губернське по міських справах присутствіє», ф. 123 «Подільський губернський предводитель дворянства», ф. 409 «Подільське губернське в земських і міських справах присутствіє» та ін.

Матеріали архіву дозволяють з'ясувати кількість виборщиків під час кожних виборів, їх вік, національність, соціальний стан тощо. Щодо депутатського корпусу, то про них у архіві матеріалів майже немає.

Отже, архівні матеріали Державного архіву Хмельницької області дають змогу проаналізувати складні та суперечливі процеси соціально-економічного, суспільно-політичного, законодавчого й зовнішньополітичного характеру, які мали визначальний вплив на вибори до Державної Думи Російської імперії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Державний архів Хмельницької області

Ф. 71. Дело Рахновецкого волостного правления Ушицкого уезда

Оп. 1.

1. Спр. 653. Указ Правительствующего сената, инструкция, объявления, циркуляры уездной земской управы, уездной по делам выборов в Государственную Думу комиссии, мирового посредника о проведении выборов в Государственную Думу. 38 с.
2. Спр. 777. Циркуляры губернатора о выборах кандидатов в земские гласные, список кандидатов и имеющих право избирать. 33 с.

Ф. 72. Грушковское волостное правление

Оп. 1.

3. Спр. 92. Приговоры волостного правления. 31 с.

Ф. 78. Маковское волостное правление

Оп. 1.

4. Спр. 845. Указ императора о проведении выборов в Государственную Думу; список населения городов Каменецкого уезда, имеющего право принимать участие в выборах в Государственную Думу. 183 арк.
5. Спр. 846. Указ Каменецкой городской управы и уездной по выборам в Государственную Думу комиссии о выборах в Государственную Думу; списки избирателей и граждан, имеющих право быть присяжными заседателями по волости. 17 с.

Ф. 117. Подольское губернское по городским делам присутствие

Оп 2.

6. Спр. 12. Указы правительствующего Сената, циркуляры, инструкции, телеграммы МВД, свод главнейших указаний по применению положения о выборах в Государственную Думу от 6 августа 1905 г., о порядке выборов в нее; правила о применении к губерниям и областям

- Кавказского края, к Акмолинской, Семиналатинской областям Положения о выборах в Государственную Думу. 71 арк.
7. Спр.13. Указ Правительственного Сената, циркуляры Подольского губернатора, переписка с Подольским губернским правлением, городскими старостами, председателями съездов и др. о проведении выборов в Государственную Думу. 484 арк.
 8. Спр. 16. Циркуляры особого делопроизводства МВС по выборам в Государственную Думу, рапорты уездных исправников о предоставлении отчета о ходе выборов, сведения о лицах избранных выборщиками по уездам губернии, анкеты о них; отчет о ходе выборов в Летичевском уезде и др. 361 арк.
 9. Спр. 17. Сообщение особого делопроизводства МВС по выборам в Государственную Думу, уездных комиссий, Подольской казенной палаты, и др. об ассигновании и расходе средств на проведение выборов в Думу; дополнения и изменения внесенные уездной комиссией в список избирателей Литинского уезда. 244 арк.
 10. Спр.19. Циркуляры МВС Подольскому губернатору, инструкции и телеграммы уездных предводителей дворянства, сообщения уездных комиссий по делам о выборах в Государственную Думу, рапорты уездных исправников о количестве избирателей разных групп и количестве принадлежащей им земли, о порядке выборов в Государственную Думу, перечень изменений внесенных в списки избирателей по уездах губернии и др. 423 арк.
 11. Спр. 20. Сообщения владельцев предприятий, уездных комиссий по делам о выборах в Государственную Думу, рапорты уездных исправников, сведения о выборах уполномоченных от мелких землевладельцев, городских избирателей, рабочих и их анкеты, о ходе выборов; списки выборщиков по губернии, кандидатов в члены и членов Государственной Думы, перечень изменений в списках избирателей по

Проскуровскому уезду, цифровые сведения и отчет о ходе выборов во 2 Государственную Думу по губернии и др. 696 арк.

Ф. 122. Каменецкий уездный предводитель дворянства

Оп. 1.

12. Спр. 225. Переписка с Подольским губернатором, Подольской губернской управой по делам земского хозяйства, Каменецкой городской управой и другими учреждениями об отводе участков земли под лагерь войскам, о составлении и опубликовании списков избирателей в Государственную Думу. 90 арк.

13. Спр. 239. Циркулярное предписание Подольского губернатора о разборчивом подписывании официальных документов должностными лицами, полном заполнении повесток с указаниями цели вызова, о мерах предупреждения и прекращения тифозной эпидемии в тюрьмах, списки лиц, имеющих право избирать членов Государственного Совета, формулярные списки служащих. 29 с.

Ф. 123. Подольский губернский предводитель дворянства

Оп. 1.

14. Спр. 1203. Докладная записка Подольского губернского Предводителя дворянства о восстановлении в Юго-Западном крае дворянских выборов, статистические сведения русского и польского происхождения, владеющих земельными участками, дающими право участия в дворянских выборах. 10 арк.

15. Спр. 1226. О выборах в IV Государственную Думу. 52 арк.

16. Спр. 1228. Списки выборщиков Подольской губернии имеющих право участия в губернском собрании по выборам членов Государственной Думы, удостоверения на право получения билетов для участия в выборах.
[аркуші не пронумеровані]

Ф. 230. Подольское дворянское депутатское собрание

Оп. 2.

17. Спр. 846. Отношение Московского депутатского собрания. Указы, постановления Московского собрания об уплате расходов Подольского дворянства. Празднование юбилея отечественной войны 1812 г. О заприходовании гербового збора, внесенного дворянами и другое. 75 арк.

Ф.273. Подольская губернская по делам о выборах в Государственную

Думу комиссия

Оп. 1.

18. Спр.1. По жалобе дворянина Антона Осиповича Колб на неправильность внесения в списки уездных избирателей-землевладельцев Ушицкого уезда Александра, Константина и Бронислава Пржевских, Фелиции Кондрацкой и Емилии Билецкой. 17 арк.

19. Спр.3. По представлению Могилевской уездной по делам о выборах комиссии о разъяснении ей может ли применяться примечание 2 ст. X Закона 11 декабря 1905 р. при проведении выборов на предварительных съездах мелких землевладельцев и духовенства. 4 арк.

20. Спр.4. По жалобе землевладелицы Эриестины Покржевницкой на постановление Летичевской уездной комиссии по делам о выборах о невнесении ее мужа Сигизмунда Покржевницкого в избирательные списки уездных землевладельцев. 9 арк.

21. Спр.6. Прошение Новоушицкого городского головы об увольнении его от председательствования на Дунаевецком съезде городских избирателей. 8 арк.

22. Спр.8. По прошению Жмеринского городского правления и служащих станции «Жмеринка» Юго-Западных железных дорог об образовании в г. Жмеринке отдельного съезда городских избирателей. 3 арк.

23. Спр. 13. По жалобе мещанина Моисея Менделевича Оксмана на постановление Каменецкой уездной комиссии об оставлении без последствий заявления его о внесении в списки избирателей по г. Каменцу. 11 арк.

24. Спр. 15. По жалобе землевладельца Константина Петровича Неженцова на невнесение его в избирательные списки по Ямпольскому уезду и на медлительность Ямпольской уездной комиссии, допущенною при решении его прошения о внесении в списки. 22 арк.
25. Спр. 16. По жалобе дворянина Антона Ивановича Круковского на постановление Брацлавской уездной комиссии об отказе ему во внесении в избирательные списки землевладельцев. 19 арк.
26. Спр. 17. По жалобе Романа Альбиновича Веккера на постановление Брацлавской уездной комиссии об отказе ему во внесении в избирательные списки землевладельцев. 15 арк.
27. Спр. 18. По жалобе Дионисия Филимоновича Буреги на постановление Брацлавской уездной комиссии об отказе ему во внесении в избирательные списки землевладельцев. 18 арк.
28. Спр. 19. По жалобе дворянина Романа Марьяновича Хороманского на постановление Брацлавской уездной комиссии об отказе ему во внесении в избирательные списки землевладельцев. 15 арк.
29. Спр. 20. По жалобе крестьянина Ивана Ульяновича Квятковского на постановление Брацлавской уездной комиссии об отказе ему во внесении в избирательные списки землевладельцев. 15 арк.
30. Спр. 22. По жалобе священника Корнелия Пуницкого на постановление Гайсинской уездной комиссии об отказе ему во внесении в списки избирателей-землевладельцев. 9 арк.
31. Спр. 28. По представлению Литинской уездной комиссии об разрешении вопроса о правильности внесения дворянина Антона Генриховича Глембовицкого по доверенности матери его в списки избирателей-землевладельцев. 1 арк.
32. Спр. 29. По прошению начальника Юго-Западных железных дорог и Винницкого уездного предводителя дворянства об образовании в г. Жмеринке отдельного съезда городских избирателей. 7 арк.

33. Спр. 38. По жалобе чиновника Подольского губернского правления Ивана Середовича на постановление Могилевской уездной комиссии об исключении его из избирательных списков по г. Бару. 7 арк.
34. Спр. 40. По жалобе церковного старосты Феодосия Трофаичука на постановление Ушицкой уездной комиссии об отказе во внесении его в избирательные списки. 11 арк.
35. Спр. 43. По жалобе чиншевиков с. Бохны Михаила Оджиховского, Осипа Стрелецкого и других в числе 30 лиц на постановление Летичевской уездной комиссии об оставлении без рассмотрения прошения о внесении в избирательные списки. – 13 арк.
36. Спр. 47. По жалобам землевладельцев Петра Семеновича Колачевского и Михаила Александровича Новицкого на постановление Летичевской уездной комиссии на их прошение об исключении из избирательных списков Гамана, Гартвича, Дзевульского, Окинського, Згорского и Сенкевича. 4 арк.
37. Спр. 48. По жалобе дворянина Александра Барашенко на постановление Брацлавской уездной комиссии об исключении его из списков избирателей по г. Брацлаву. 6 арк.
38. Спр. 49. По представлению Балтской уездной комиссии о разрешении вопроса подлежат ли включению в списки избирателей сельские старосты и сборщики податей как лица получающие содержание по сословной службе. 3 арк.
39. Спр. 51. По жалобе жителей села Белецкое Иосифа, Франца и Андрея Звержаховских, Альбина Калиновского и других в числе 49 лиц на невнесение их Летичевской уездной комиссией в избирательные списки. 10 арк.
40. Спр. 53. По жалобе чиншевиков поселений Окнина, Терновка Темна и Серебря Сильвестра Зелинского, Филиппа Драгомирецкого и других на невнесение их Гайсинской уездной комиссией в избирательные списки. 24 арк.

41. Спр. 63. По жалобе крестьянина Федора Щербины, Филиппа Шрубковского, Павла Паламарчука, Прохора Мороза, Андрея Стрельбицкого и Григория Бортника на постановление Летичевской уездной комиссии по жалобе их на неправильное избрание крестьян Платона Выдайчука и Марка Войтыны уполномоченными от Войтовецкого волосного схода на съезде уполномоченных от волостей. 16 арк.
42. Спр. 66. По жалобе изложенной в телеграмме Сруля Кициса на постановление Литинской уездной комиссии об утверждении выборщиком по Хмельницкому съезду городских избирателей Федора Кирилова Новака, а не жалобщика Кициса. 15 арк.
43. Спр. 67. По жалобе чиншевиков поселений Березовки и Серебри Григория Васильевича Радзиковского и других в числе 19 лиц на невнесение их Гайсинской уездной комиссией в избирательные списки. 36 арк.
44. Спр. 68. По жалобам жителей г. Каменца Бориса Ивановича Папашико, Николая Магнусовича Петерсона, Владимира Ивановича Шихуцкого, Ивана Михайловича Меншикова, Цеслава Феофиловича Свищевского и других в числе 348 лиц на постановление Каменецкой уездной комиссии об утверждении выборов городских избирателей в г. Каменце и оставлении без последствий поданных на эти выборы жалоб. 84 арк.
45. Спр. 69. По жалобе изложенной в телеграмме ксендза Фортуната Рачковского на невнесение его в списки уполномоченных от мелких землевладельцев и духовенства, избранных на предварительный съезд по 5 участку Ушицкого уезда. 16 арк.
46. Спр. 71. По жалобе ушицкого нотариуса Осипа Осиповича Зновицкого на постановление Ушицкой уездной комиссии об оставлении без последствий жалобы его на неправильности, допущенные при проведении выборов по Ушицкому съезду городских избирателей. 18 арк.

47. Спр. 82. По жалобе священника Федора Иоаниковича Грепачевского на постановление Ушицкой уездной комиссии об утверждении выборов по Ушицкому съезду уездных землевладельцев и оставление без последствий жалобы его, поданной на неправильность этих выборов. 16 арк.

48. Спр. 84. Настольный реестр Ушицкой уездной по делам о выборах в Государственную Думу комиссии. Реестр входящих документов требующих распоряжений комиссии за 1905-1906 гг. 102 арк.

Ф.274. Ушицкая уездная по делам о выборах в Государственную Думу
комиссия

Оп. 1.

49. Спр. 9. Переписка о прошении дворянина Германа Ивановича Винтера о внесении его в списки уездных избирателей по Ушицкому уезду. 82 арк.

50. Спр. 19. Переписка о внесении согласно сообщения Ушицкой уездной управы по делам земского хозяйства в список мелких землевладельцев Ушицкого уезда Леонтия Иосифовича Буяльского и др. 8 арк.

Ф. 275. Летичевская уездная по делам о выборах в Государственную
Думу комиссия

Оп. 1.

51. Спр. 5. Переписка о ходатайстве Станислава-Адриана Ковнацкого о внесении его в списки избирателей по Летичевскому уезду. 6 арк.

Ф. 276. Маковская волосная по делам о выборах в Государственную Думу
комиссия

Оп. 1.

52. Спр. 1. Переписка о включении в списки избирателей жителей местечка Макова Ивана Федоровича Палагшока и с. Гуменец Петра Григоровича Кучера. 7 арк.

Ф. 281. Прокурор Каменец-Подольского окружного суда

Оп. 1.

53. Спр. 9226. Правительственные сообщения, Указы Правительствующего Сената, Циркуляры Совета Министров, военного главного артиллерийского управления о мерах борьбы с революционным движением в стране. 37 арк.

Ф. 300. Каменецкая уездная по делам о выборах в Государственную Думу

комиссия

Оп. 1.

54. Спр. 1. Копии указов Правительственного Сената о порядке проведения выборов. 113 арк.

55. Спр. 2. Наряд журнальных постановлений комиссии. 46 арк.

56. Спр. 3. Заявления и документы к ним граждан о внесении их в списки избирателей. 164 арк.

57. Спр. 9. По сообщению Каменецкого уездного исправника от 6 декабря 1906 г. по № 7573 об исключении из состава уездных избирателей лиц, не имеющих права участия в выборах. 41 арк.

58. Спр. 12. О внесении в список избирателей мелких землевладельцев уезда по представлению Каменецкой уездной управы. 3 арк.

Ф. 409. Подольское губернское в земских и городских делах присутствие

Оп. 1.

59. Спр. 42. Циркуляры Подольского губернатора о вывозе государственного имущества, правительственных учреждений, служащих и их семей Министерства внутренних дел из приграничной полосы Киевского военного округа в связи с военными действиями, правила вывоза, временное положение об эвакуации, именные списки семей имеющих право на вывоз, списки выборщиков в губернское собрание, постановление и переписка по этим вопросам. 499 арк.

60. Спр. 47. Циркуляры начальникам полиции, инструкции о проведении выборов в Государственную Думу, правила о выборах от рабочих, переписка с Подольским губернатором о проверке списков лиц имеющих право на участие в выборах и т. д. 417 арк.

61. Спр. 48. Переписка с Подольским губернатором по вопросам выборов в IV Государственную Думу, отчеты заседаний Подольской губернской по делам о выборах в Государственную Думу комиссии, списки выборщиков в Думу, уполномоченных в уездный съезд, сведения об избранных уполномоченных и др. 416 арк.
62. Спр. 49. Переписка по выборам в Государственную Думу. 197 арк.
63. Спр. 581. Формулярный список о службе председателя Брацлавской уездной земской управы, статского советника, Николая Николаевича Можайского. 19 арк.
- Ф. 706. Заславская уездная по делам о выборах в Государственную Думу
комиссия
Оп. 1.
64. Спр. 1. Постановление комиссии об утверждении списков избирателей, решение волостных сходов об избрании уполномоченных, списки уполномоченных и выборщиков. 264 с.
- Ф. 707. Староконстантиновская уездная по делам о выборах в III
Государственную Думу комиссия
Оп. 1.
65. Спр. 1. Инструкция, утвержденная министром внутренних дел, о порядке проведения выборов в Государственную Думу на съездах и в отделениях съездов городских избирателей. Распоряжения волынского губернатора о назначении дня созыва предварительного съезда мелких землевладельцев, съездов уездных землевладельцев, городских избирателей, уполномоченных от крестьян и рабочих. 8 арк.
66. Спр. 2. Журналы и постановления комиссии о дополнении избирательных списков по первому и 2 городским съездам. Списки избирателей. 13 арк.
67. Спр. 3. Копии приговоров волостных сходов об избрании уполномоченных в уездный съезд уполномоченных от волостей. 68 арк.

68. Спр. 4. Заявление Генриха Гавронского о внесении его в избирательные списки по доверенности матери и решение комиссии об удовлетворении его просьбы. 6 арк.
69. Спр. 6. Заявление Леопольда Тыминского и постановление уездной комиссии об исправлении в избирательных списках его отчества. 3 арк.
- Ф. 718. Пристав 4-го Заславского уезда
Оп. 1.
70. Спр. 57. Циркуляры Волынского губернатора. – 167 с.
71. Спр. 114. Циркуляры Волынского губернатора. Устав Старо-Костянтиновского сельскохозяйственного общества. Списки землевладельцев и собственников недвижимого имущества, имеющих право участвовать в выборах в Государственную Думу. 436 арк.
- Ф. 747. Подольская губернская по делам о выборах IV Государственную
Думу комиссия
Оп.2.
72. Спр. 1. Дело по сообщению Ольгопольской уездной по делам о выборах в Государственную Думу комиссии. 4 арк.
73. Спр. 2. Дело по жалобе Ромышовского Евгения на неправильное обозначение его национальной принадлежности в списках избирателей. 11 арк.
74. Спр. 3. Дело по жалобе священника Пухальского Иоанна на невнесение его в списки избирателей. 15 арк.
75. Спр. 4. Дело по жалобе Дувида Дувидовича Готлибойма на исключение его из списка избирателей. 10 арк.
76. Спр. 5. Дело по жалобе Вольки Хаим-Мееровича Подольского на исключение его из списков избирателей. 9 арк.
77. Спр. 6. Дело по жалобе Герша Данилевича Филькенштейна на постановление Ольгопольской уездной по выборам в Государственную Думу комиссии. 8 арк.

78. Спр. 7. Дело по жалобе Мошка Сруль-Гершковича Мардера он же Кофман на постановление уездной по делам о выборах комиссии. 9 арк.
79. Спр. 8. По жалобе Ицека Бенционовича Шомштейна на постановление Проскуровской уездной по делам о выборах в Государственную Думу комиссии. 10 арк.
80. Спр. 9. По жалобе Нухим-Шмуля Арон-Дувидовича Солодкого на постановление Проскуровской уездной по делам о выборах в Государственную Думу комиссии. 10 арк.
81. Спр. 10. По жалобе Ицек-Файвиша Лейбовича Кальменса на постановление Проскуровской уездной по делам о выборах в Государственную Думу комиссии. 9 арк.
82. Спр. 11. По жалобе Занвеля Нухимовича Готесмана на постановление Проскуровской уездной по делам о выборах в Государственную Думу комиссии. 11 арк.
83. Спр. 12. По жалобе Михаила Йосиповича Цецько на постановление Проскуровской уездной по делам о выборах в Государственную Думу комиссии. 9 арк.
- Ф. 749. Каменецкая уездная по делам о выборах в III Государственную Думу комиссия
Оп. 1.
84. Спр. 1. Список лиц, которые имеют право на участие в съездах городских избирателей по 2-му съезду г. Каменца. 21 арк.
- Ф. 751. Летичевская уездная по делам о выборах в IV Государственную Думу комиссия
Оп. 1.
85. Спр. 2. Протоколы предварительного съезда избирателей-землевладельцев уезда. 86 арк.
86. Спр. 3. Приказ земской уездной управы, заявления о внесении в списки избирателей. 232 арк.
87. Спр. 4. Журналы заседаний и постановлений комиссии. 128 арк.

Ф.785. Товарищ прокурора Каменец-Подольского окружного суда по
Гайсинскому участку

Оп. 1.

88. Спр. 37. Постановления (копии) уездных исправников об арестах предводителей крестьянских волнений, сведения о лицах содержащихся в Гайсинской тюрьме, переписка по этому вопросу. 169 арк.

Збірники документів та матеріалів, довідники

89. Бойович М.М. Члены Государственной Думы (портреты и биографии). Второй созыв. Москва, 1907. 519 с.
90. Полное Собрание Законов Российской империи. Собрание третье. СПб., 1908. Т. XXV. Отделение I. 966 с.
91. Порядок выборов в Государственную Думу. Систематический свод относящихся к сему предмету узаконений и правительственных распоряжений / сост. Н. Хлебников. Санкт-Петербург, 1905. 94 с.
92. Zanim przyszła «Pożoga»: dokumenty i materiały dotyczące działalności polityczno-społecznej polakuw na Podolu w latach 1905-1910 / Wstęp, wybór i opracowanie Roman Jurcowski. Olsztyn, 2011. 776 s.

Наукові видання, монографії, статті

93. Аврех А.Я. Царизм и третьеиюнская система. Москва, 1966. 181 с.
94. Глушковецький А.Л. Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії. Кам'янець-Подільський, 2010. 400 с.
95. Глушковецький А.Л. Діяльність депутатів від Подільської губернії у II Державній Думі та відгуки про них у краї // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: збірник за матеріалами звітної наукової конференції викладачів і аспірантів: в 3-х т. Кам'янець-Подільський, 2005. Т. 1. Вип. 4. С. 72-75.
96. Глушковецький А.Л. Еволюція законодавства про вибори до I та II Державних Дум Російської імперії // Гуманітарний журнал. 2005. № 1-2. С. 45-52.

97. Глушковецький А.Л. Склад та діяльність депутатів-подолян у IV-ій Державній Думі Російської імперії // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів і аспірантів: в 3-х т. Кам'янець-Подільський, 2007. Т. 1. Вип. 6. С. 38-40.
98. Глушковецький А.Л. Соціальний, партійний та національний склад депутатів-подолян у III-й Державній Думі // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Історичні науки. Кам'янець-Подільський, 2005. Т. 14. С. 400-404.
99. Глушковецький А.Л. Фонд 273 Державного архіву Хмельницької області як джерело вивчення виборів до I Державної Думи Російської імперії у Подільській губернії // Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосувань документів Національного архівного фонду України: наук. збірник за підсумками Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 20-21 вересня 2012 року. Кам'янець-Подільський, 2012. С. 93-99.
100. Глушковецький А.Л. Фонд 751 Державного архіву Хмельницької області як джерело вивчення виборів до IV Державної думи Російської імперії у Подільській губернії // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів: вип. 15, у 3 т. Кам'янець-Подільський, 2016. Т.1. С.12-14.
101. Глушковецький А.Л. Фонди Кам'янецької та Ушицької повітових виборчих комісій Державного архіву Хмельницької області як джерело вивчення виборів до II Державної думи. Вісник Державного архіву Хмельницької області «Подільська старовина». редкол.: В.Г. Байдич (гол.) Л.В. Баженов, Б.Г. Берковський та ін. Хмельницький, 2019. С. 77-79.

102. Демин В.А. Государственная Дума России: механизм функционирования. Москва, 1996. 216 с.
103. Демин В.А. Правовые основы выборов в Государственную Думу Российской империи. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.rcoit.ru/elect_history/detail.php?ID=16745
104. Зеленюк І.С. Революційний рух на Поділлі в період народної революції 1905-1907 рр. у Росії // Наукові записки Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Хмельницький, 1956. Т.3. С. 3-50.
105. Коник О.О. Депутати Державної Думи Російської імперії від губерній Наддніпрянської України (1906-1917 рр.): монографія. Дніпропетровськ, 2013. 454 с.
106. Коник О.О. Неопубліковані джерела з архівів Києва і Москви про історію Державної Думи Російської імперії (1906-1917 рр.) [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ians_2011_6_21.pdf
107. Круль М.А. Как прошли выборы в Государственную Думу. Санкт-Петербург, 1906. 67 с.
108. Лавринович Д.С. Источники по истории Государственной Думы России начала XX века в фондах Российского государственного исторического архива [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.knigi.dissers.ru/books/istoriya/70-1.php>
109. Милько В. Депутати від українських губерній та міст у Державних Думах Російської імперії: динаміка етносоціального та політичного складу (1906-1917 рр.) // Український історичний збірник. Київ, 2010. Вип. 13. С. 162-175.
110. Михутина И.В. Украинский вопрос в России (конец XIX – начало XX века). Москва, 2003. 287 с.
111. Прищепя О.П. Документообіг Подільського губернського у справах про товариства присутствія про участь громадських організацій у культурному житті міських поселень Подільської губернії на початку XX

- ст. (за матеріалами Держархіву Хмельницької області) // Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосувань документів Національного архівного фонду України: наук. збірник за підсумками Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 20-21 вересня 2012 року. Кам'янець-Подільський, 2012. С. 99-106.
112. Скрипник А.Ю. Матеріали діяльності військово-судових установ Подільської губернії у фондах ДАХМО // Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосувань документів Національного архівного фонду України: наук. збірник за підсумками Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 20-21 вересня 2012 року. Кам'янець-Подільський, 2012. С. 200-204.
113. Філінюк А.Г. Документи і матеріали державних архівів Вінницької та Хмельницької областей як джерело вивчення соціальних трансформацій на поділлі наприкінці XVIII – на початку XIX ст. [Електронний ресурс] / А.Г. Філінюк. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11066.html>
114. Цецик Я.П. Вибори до I Державної думи у Волинській губернії [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&view=article&id=3569:2013-04-03-08-16-19&catid=19
115. Чернов В.В. Фонди Державного архіву Хмельницької області про виборщиків і депутатів Державної думи Російської імперії // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки. 2017. Вип. 10. С. 71-81.